

Igor Areh,
dr. znanosti,
izredni profesor za
psihologijo na Fakulteti
za varnostne vede
Univerze v Mariboru

Družba upravičeno pričakuje, da psihologi z uporabo psiholoških informacij in metod pomagajo pravosodju pri administraciji, svetovanju in odločanju.¹ To je naloga forenzične psihologije, ki jo lahko opredelimo kot strokovno delo psihologa s kateregakoli podpodročja psihologije (npr. klinično, razvojno, socialno ali kognitivno), ki v kontekstu pravosodja uporablja znanstveno, tehnično ali specializirano psihološko znanje, da pomaga pri iskanju odgovorov na pravna vprašanja.²

Slovenska psihološka izvedenska mnenja so neskladna s strokovnimi standardi

¹ Allan, A.: Moral challenges for psychologists working in psychology and law, *Psychology and Law*, 25 (2018) 3, str. 485–499.

² American Psychological Association: Specialty guidelines for forensic psychology, *American Psychologist*, 68 (2013) 1, str. 7–19.

³ Glej tudi Areh, I.: Standardi verodostojnosti psiholoških izvedenskih mnenj, *PP*, št. 40-41/2019, str. 18–20.

⁴ Archer, R. P., Buffington-Vollum, J. K., Stredny, R. V., in Handel, R. W.: A survey of psychological test use patterns among forensic psychologists, v: *Journal of Personality Assessment*, 87 (2006) 1, str. 84–94.

⁵ Neal, T. M. S., in Grisso, T.: Assessment practices and expert judgment methods in forensic psychology and psychiatry: An international snapshot, *Criminal Justice and Behavior*, 41 (2014) 12, str. 1406–1421.

⁶ Erickson, S. K., Lilienfeld, S. O., in Vitacco, M. J.: A critical examination of the suitability and limitations of psychological tests in family court, v: *Family Court Review*, 45 (2007) 2, str. 157–174.

⁷ Emery, R. E.: Proponents bear the burden of proof, *Family Court Review*, 43 (2005) 1, str. 8–13.

⁸ Tippins, T. M., in Wittmann, J. P.: Empirical and ethical problems with custody recommendations: A call for clinical humility and judicial vigilance, *Family Court Review*, 43 (2005) 2, str. 193–222.

⁹ American Psychological Association, nav. delo, str. 7–19.

¹⁰ Heilbrun, K., DeMatteo, D., Marczyk, G., in Goldstein, A. M.: Standards of practice and care in forensic mental health assessment: Legal, professional, and principles-based consideration, *Psychology, Public Policy, and Law*, 14 (2008) 1, str. 1–26.

Forenzični psihologi ocenjujejo prištevnost oz. kazensko odgovornost, kompetentnost za sojenje, izdelujejo ocene tveganja, ocenjujejo spolne prestopnike, odgovornost mladoletnikov, napotitve na zdravljenje, izdelujejo ocene za urejanje skrbništva ali stikov, ocene povzročene osebne škode, zmožnost oz. nezmožnost opravljanja dela in tudi ocenjujejo utemeljenost imigracijskih prošnji.

Izvedenci, ki so v vlogi pomočnikov sodišč, morajo biti pozorni na dokazno vrednost izvedenskih mnenj.³ Ta je dosežena, če je delo izvedenca znanstveno utemeljeno oz. če so tehnike, ki jih izvedenci uporabijo, znanstveno utemeljene.⁴ Če izvedenci uporabljajo nezanesljive tehnike, prihaja med njimi do različnih mnenj, sodišča pa so zavedena v napačne odločitve.⁵ Nenadomestljivo vlogo pri forenzičnem ocenjevanju imajo psihološki testi, ki priskrbijo uporabne podatke, s katerimi lahko ovzremo ali potrdimo hipoteze, omogočajo pa tudi vpogled v osebnostne značilnosti in psihopatologijo.⁶

Kako uporabna so izvedenska mnenja za odločanje sodišč?

Pogost razlog za neverodostojna izvedenska mnenja so nejasni in nezavezujoči psihološki strokovni standardi. Zato je uporaba psiholoških testov v forenzičnem okolju pogosto sporna, sploh če izvedenci uporabljajo kvaziznanstvene ocenjevalne tehnike, ki vodijo v napačne odločitve⁷ in v agresivna navzkrižna zasliševanja izvedencev.⁸ Če so strokovni standardi nejasni, pa pregled literature omogoča pridobiti konkretne kriterije, kot so: (i) testi morajo biti strukturirani (objektivni); (ii) standardizirani, (iii) veljavni; (iv) zanesljivost mora biti višja od 0,80; (v) uporabljene morajo biti testne norme in (vi) testi morajo omogočati ugotavljanje načina zavajanja.⁹

V razvitejših državah se občasno izvajajo pregledi izvedenske prakse, s čimer stroka in pravosodje dobita vpogled v načine dela izvedencev, to pa omogoča dopolnjevanje standardov ter ugotavljanje obstoja morebitnih problemov.¹⁰ V Sloveniji takšna raziskava o delu izvedencev psihološke stroke še ni bila opravljena, zato se je postavilo vprašanje, kako uporabna so izvedenska mnenja za odločanje sodišč oz. ali izvedenci upoštevajo priporočene strokovne standarde. Da bi ugotovili stanje v Slove-

niji, je Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru vzpostavila raziskovalni projekt, ki poteka v sodelovanju s sodelavcema z Univerze v Toulousu Jean Jaurès. Projekt še ni končan, končana pa je raziskava, v okviru katere je bilo preučenih 166 psiholoških izvedenskih mnenj iz obdobja od 2003 do 2018. Vrhovno sodišče RS je raziskavo omogočilo z odobritvijo prošnje za vpogled v sodne spise, gre pa za sodne zadeve, ki so bile pravnomočno rešene do konca leta 2018.

Vsako strokovno mnenje o specifični osebi smo ocenili z v ta namen izdelanim ocenjevalnim seznamom. Z njim smo preverili prisotnost kriterijev, ki predstavljajo strokovno priporočene standarde ocenjevanja osebnosti za potrebe sodišč. To so:

- sklicevanje na znanstvene vire (citati),
- navedba seznama uporabljenih strokovnih virov (reference),
- navedba veljavnosti in zanesljivosti uporabljenih psiholoških orodij,
- opisano zaporedje korakov v postopku izdelave izvedenskega mnenja,
- navajanje rezultatov oz. ugotovitev uporabljenih testov,
- navedba lastnih strokovnih kompetenc izvedenca (strokovna biografija in bibliografija),
- opozorila sodišču zaradi pomanjkljivosti metode izdelave mnenja,
- navedba hipotez.

Rezultati analize slovenskih izvedenskih mnenj

Pri skoraj vseh pregledanih izvedenskih mnenjih **manjkajo vsebine, ki bi sodišču pomagale oceniti njihovo dokazno vrednost**. Tako ni navedb lastnih strokovnih referenc izvedencev (npr. kratek strokovni življenjepis, strokovne objave, raziskave, nagrade). Tipično izvedensko mnenje je videti tako, da je opis izdelave mnenja brez podrobnosti. Navedene so splošne informacije o kraju, času, osebah in uporabljenih testih. Manjkajo informacije:

- o času trajanja intervjujev in testiranj,
- o zaporedju uporabljenih tehnik pridobivanja informacij,

- opisi uporabljenih psiholoških orodij (npr. kaj in kako merijo ter podatki o standardiziranosti testov v Sloveniji),
- podatki o veljavnosti in zanesljivosti psiholoških testov,
- podrobni rezultati uporabljenih testov in njihove interpretacije,
- sklicevanje na znanstvene ugotovitve (citiranje) in
- navajanje virov informacij, ki so bili uporabljeni pri izdelavi mnenja.

V preučevanih kazenskih zadevah so najpogostejše uporabljeni projekcijski testi, kot so Rorschachov test črnilnih madežev, likovni test Benderjeve (LTB), otroške risbe in test nedokončanih stavkov. Sledijo objektivni vprašalniki, kot so vprašalnik o travmatiziranosti otrok in mladostnikov (VTM), test inteligentnosti WB-II, vprašalnik za oceno osebnosti (PAI) in profil indeks emocij (PIE). V civilnih zadevah so znova najbolj uporabljeni projekcijski testi Rorschach, likovni test Benderjeve in risanje. Sledijo objektivni testi PIE, PAI in Wechsler-Bellevue lestvica inteligentnosti (WB-II). Na splošno je v Sloveniji najbolj uporabljen test Rorschachov psihodiagnostični preizkus, ki je bil uporabljen v 54 odstotkih mnenj. Žal ni znano, kako so izvedenci vrednotili odzive ocenjevanih oseb, saj so v le 43 odstotkih primerov zapisali, da so uporabili Exnerjev sistem vrednotenja. To je pomembna informacija, saj so ugotovitve testiranja odvisne od načina (sistema) vrednotenja odzivov ocenjevanih oseb. V Sloveniji se namreč uporablja tudi slabo preverjen in dvomljiv sistem iz leta 1961, ki ga je izdelal Borut Šali.

V 49 mnenjih so izvedenci ocenjevali otroke v starosti do 10 let in skušali odgovoriti na vprašanja sodišč v zvezi s skrbništvom, urejanjem stikov in domnevnimi spolnimi zlorabami.

Pri tem so tipično uporabili dva testa, oba sta projekcijska. V 22 odstotkih mnenj ni bil uporabljen nika kršen test, uporabljen je bil le intervju, opazovanje ali pregled medicinske dokumentacije. Skrb vzbujajoče je, da je v enem izvedenskem mnenju izvedenka ocenjevala možnost obstoja spolne zlorabe zgolj z uporabo spornih anatomskih lutk. Verjetno sta takšna primera dva, saj v drugem primeru izvedensko mnenje ni napisano dovolj jasno, da bi lahko zanesljivo sklepali o tem, katere metode je izvedenka uporabila. Pri ocenjevanju osebnosti otrok so se najpogostejše uporabile projekcijske tehnike (npr. risanje). Objektivni testi in testi inteligentnosti so se uporabili v le četrtini izvedenskih mnenj.

Primerjava slovenske prakse s prakso v EU in ZDA

V raziskavi smo ugotavljali, kako sodni izvedenci oblikujejo izvedenska mnenja in katere teste pri tem uporabljajo. Prakso slovenskih izvedencev smo primerjali s prakso izvedencev v najrazvitejših državah (EU in ZDA). Na splošno lahko povzamem, da rezultati kažejo neupoštevanje strokovnih priporočil in standardov, ki omogočajo izdelavo znanstveno utemeljenih in za sodišča sprejemljivih izvedenskih mnenj.

Prvi indikator neupoštevanja strokovnih standardov je uporaba znanstveno spornih projekcijskih testov. Ne upošteva se namreč priporočilo, da je treba, kadarkoli je le mogoče, uporabiti objektivne teste, uporabi projekcijskih testov pa se je treba izogibati.¹¹ Veljavnost in zanesljivost projekcijskih testov sta vprašljivi, standardi-

ziranost nezadostna, adekvatne norme ne obstajajo in zavajanje s strani ocenjevanе osebe se ne preverja.¹² V Sloveniji se projekcijske tehnike uporabljajo bistveno pogostejše kot v razvitejših državah. Še več, če so drugi raziskovalci ugotovili, da se pri forenzičnem ocenjevanju v glavnem uporabljajo objektivni testi, projekcijski testi pa so le redko uporabljeni,¹³ je v Sloveniji ravno nasprotno. Projekcijski testi so bili uporabljeni v skoraj vseh izvedenskih mnenjih (86 odstotkih) in takšno prakso izvedenskega dela lahko najdemo v tujih študijah izpred nekaj desetletij.

Najpogostejše uporabljeni projekcijski testi so Rorschachov test, likovni test Benderjeve in otroško risanje. Rorschachov test velja za najbolj dodelan projekcijski test, a kljub temu ne dosega minimalnih standardov verodostojnosti psiholoških testov, saj ima med drugim resne težave z veljavnostjo in napačnimi normami. Mnoge hibe testa vodijo v tendenco, da zdrave osebe prikaže kot duševno bolne ali motene (npr. depresivne, agresivne, shizofrene ali narcisistične).¹⁴ Tveganje za prepoznavo neobstoječih duševnih težav je prisotno tudi pri otrocih, na kar opozarja študija, v kateri so ugotovili, da se pri popolnoma zdravih šolskih otrocih lahko ugotovijo neobstoječe socialne in kognitivne motnje.¹⁵ Uporaba Rorschachovega testa je bolj ideološko kot empirično utemeljena in trenutno tudi ne obstaja veljaven protokol za ocenjevanje odzivov otrok.¹⁶ Rorschachov test je zastarel, javno dostopen na internetu in brez znanstvene verodostojnosti, etično breme njegove uporabe pa leži na ramenih njegovih zagovornikov,¹⁷ ki zavračajo in ignorirajo ugotovitve znanosti. Ker gre za kvaziznanstveno tehniko, je test neprimeren za izvedensko delo.¹⁸

Podobno velja tudi za drugi najbolj uporabljen test – likovni test Benderjeve. Test je priljubljen predvsem zato, ker je preprost, časovno nezahteven in poceni. Uporablja se za ugotavljanje vizualno-motoričnega funkcioniranja, razvojnih in nevroloških motenj. Prepričljivih znanstvenih dokazov o njegovi veljavnosti ni. Likovni test Benderjeve se uporablja tudi kot projekcijski test za socialno, vedenjsko in čustveno ocenjevanje otrok in odraslih. V tej obliki je zlasti v zadnjih 20 letih pod plazom ostrih kritik na račun njegove vprašljive veljavnosti.¹⁹ V tujih raziskavah se test pojavi zelo redko, kar verjetno pomeni, da se tudi uporablja redko. To je verjetno povezano z njegovo spornostjo in dvomi o njegovi zanesljivosti, saj ga npr. tudi za nevropsihološko ocenjevanje pogosto uporablja manj kot 4 odstotke forenzičnih ocenjevalcev v ZDA.²⁰

Tudi druge projekcijske tehnike (npr. test nedokončanih stavkov, Bestiarium in risanje drevesa, osebe, hiše, družine ter anatomske lutke) veljajo za zastarele in ne izpolnjujejo minimalnih kriterijev forenzične verodostojnosti. Veljavnost in zanesljivost teh tehnik je blizu nič ali pa ne obstaja,²¹ zato jih ne bi smeli vključevati v forenzično testiranje.²²

Kar zadeva uporabo objektivnih testov, se za ocenjevanje mentalnega funkcioniranja največ uporabljajo WB-II, WISC-III, PIE in PAI. V Sloveniji najbolj uporabljen test za merjenje inteligentnosti (Wechsler-Bellevue intelligence Scale – WBII) je absolutno zastarel, saj je iz leta 1946 in nikoli ni bil prilagojen in preverjen (standardiziran) za uporabo v Sloveniji. WISC-III je standardiziran, prav tako PAI. PIE je tretji najbolj uporabljeni strukturirani test in je standardiziran, vendar sta njegova veljavnost in zanesljivost vprašljivi. Pravzaprav ne vemo, kaj meri in če sploh kaj meri.²³ Verjetno je to razlog, da drugi raziskovalci ne poročajo o njegovi uporabi. Uporablja se tudi vprašalnik MCMI-II, ki je namenjen ocenjevanju splošne psihopatologije in osebnostnih potez. Tudi ta test je zastarel in

¹¹ Heilbrun, K., Marczyk, G., DeMatteo, D., in Mack-Allen, J.: A principles-based approach to forensic mental health assessment: Utility and update, v: Goldstein, A. M.: Forensic psychology: Emerging topics and expanding roles. John Wiley and Sons, Hoboken 2007, str. 45–72.

¹² Martin, P. K., Schroeder, R. W., in Odland, A. P.: Neuropsychologists' validity testing beliefs and practices: A survey of North American professionals, The Clinical Neuropsychologist, 29 (2015) 6, str. 741–776.

¹³ McLaughlin, J. L., in Kan, L. Y.: Test usage in four common types of forensic mental health assessment, v: Professional Psychology: Research and Practice, 45 (2014) 2, str. 128–135.

¹⁴ Cooke, G., in Norris, D. M.: Child custody and parental fitness, v: Drogin, E. Y., Dattilio, F. M., Sadoff, R. L., in Gutheil, T. G.: Handbook of forensic assessment: Psychological and psychiatric perspectives. John Wiley & Sons, Hoboken 2011, str. 433–458.

¹⁵ Hamel, M., Shaffer, T. W., in Erdberg, P.: A study of nonpatient preadolescent Rorschach protocols, Journal of Personality Assessment, 75 (2000) 2, str. 280–294.

¹⁶ Valerio, C., in Beck, C. J.: Testing in child custody evaluations: An overview of issues and uses, Journal of Child Custody, 14 (2017) 4, str. 260–280.

¹⁷ Kaplan, R. M., in Saccuzzo, D. P.: Psychological testing: Principles, applications, and issues. 9. izdaja, Cengage Learning, Boston 2018.

¹⁸ Erickson, S. K., in drugi: A critical examination of the suitability and limitations of psychological tests in family court, Family Court Review, 45 (2007) 2, str. 157–174.

¹⁹ Piotrowski, C.: Bender-Gestalt test usage worldwide: A review of 30 practice-based studies, SIS Journal of Projective Psychology & Mental Health, 23 (2016) 2, str. 73–81.

²⁰ Bow, J. N., Gould, J. W., Flens, J. R., in Greenhut, D.: Testing in child custody evaluations—Selection, usage, and Daubert admissibility: A survey of psychologists, Journal of Forensic Psychology Practice, 6 (2006) 2, str. 17–38.

²¹ Hunsley, J., Lee, C. M., Wood, J. M., in Taylor, W.: Controversial and questionable assessment techniques, v: Lilienfeld, S. O., Lynn, S. J., in Lohr, J. M. (ur.): Science and pseudoscience in clinical psychology. Guilford Press, New York 2015, str. 42–82.

²² Sewell, K. W., in Helle, A. C.: Dissimulation on projective measures: An updated appraisal of a very old question, v: Rogers, R., in Bender, S. D. (ur.): Clinical assessment of malingering and deception. Guilford Press, London 2018, str. 301–313.

²³ Trebovc, A., in Bucik, V.: Psychometric properties of the Plutchik's EPI test [Emotions Profile Index], Horizons of Psychology, 14 (2005) 1, str. 119–137.

ima zelo vprašljivo veljavnost, zato so njegovo uporabo v tujini opustili in uporabljajo popravljeno verzijo MCMI-IV. Za forenzično ocenjevanje osebnosti je neprimeren²⁴ in večina forenzičnih psihologov v ZDA meni, da je vprašalnik MCMI-II tako nezanesljiv, da je njegova uporaba nesprejemljiva.²⁵

V slovenskih izvedenskih mnenjih se ne upoštevajo tudi drugi strokovni standardi forenzične psihologije. Tako se npr. ne navajajo strokovni viri, na katere bi se izvedenec skliceval pri utemeljitvi mnenja. Ne navajajo se zanesljivost, veljavnost, standardiziranost in pomanjkljivosti testov. V 12 odstotkih mnenj testi niso bili uporabljeni, s čimer je ignorirano tudi priporočilo, da se testi morajo uporabiti, če želimo izdelati celovito oceno osebe.²⁶ Rezultati testiranj so opisani presplošno in skopo, uporablja se tudi manj testov, kot navajajo tuje raziskave. Pri ocenjevanju odraslih in otrok se v Sloveniji običajno uporabita le dva testa in vsaj eden je projekcijski. Drugi raziskovalci npr. ugotavljajo, da se pri iskanju odgovorov na vprašanja v zvezi s skrbništvom otrok povprečno uporabi štiri teste.²⁷ Tudi strokovno priporočilo o postavljanju enakovrednih hipotez se v Sloveniji ne upošteva. Če izvedenci vnaprej ne postavijo hipotez v zvezi z odgovori na vprašanja sodišč in najprej preučijo podatke iz sodnih spisov, **lahko pridejo do napačnih zaključkov, saj so naključne povezave med podatki lahko videti kot vzročno povezane.**

Izvedenci v Sloveniji tudi ne upoštevajo priporočila o preverjanju zavajanja s strani ocenjevanih oseb. Če način odzivanja ocenjevane osebe ni ugotovljen, potem je veljavnost forenzične ocene vprašljiva.²⁸ V raziskavi uporaba psiholoških orodij za ugotavljanje zavajanja ni bila ugotovljena, zato je videti, da izvedenci o zavajanju le ugibajo.²⁹ Preučevanje sodnih spisov je tudi razkrilo, da se nekateri izvedenci pri ugotavljanju morebitnega zavajanja ali pretvarjanja zanašajo na Rorschachov test in sodišču sporočajo, da je bila ocenjevana oseba verodostojna ali celo da so njene izjave na splošno verodostojne. To je napačna domneva, saj projekcijski testi sistematično ne ugotavljajo zavajanja³⁰ in z njimi ne moremo ugotavljati verodostojnosti izjav.

Pred 20 leti je prišlo do eksplozije v razvoju in objavljanju najrazličnejših forenzičnih ocenjevalnih orodij. **Razvoj in uporaba forenzičnih testov sta Slovenijo popolnoma zaobšla.** Zaskrbljujoče je, da nobeno izmed orodij, ki so v uporabi že desetletja, ni bilo prevzeto ali prilagojeno za uporabo v Sloveniji. Razlogov za to je verjetno več, kot npr. neinformiranost izvedencev, neznanje razlik med forenzičnim in kliničnim ocenjevanjem in neupravičeno visoka strokovna samozavest, ki se postopoma razvije.³¹

Zaključimo lahko, da v slovenskih izvedenskih mnenjih mednarodno uveljavljena strokovna priporočila in standardi sodnega ocenjevanja osebnosti niso upoštevani. Izvedenska mnenja niso znanstveno utemeljena, ampak so izdelana po logiki *ipse dixit* (tako je, ker menim, da je tako). Kot taka sodiščem ne ponujajo znanstvenih odgovorov, ampak subjektivna mnenja angažiranih izvedencev. Neupoštevanje priporočil in standardov pomeni, da v izvedenskih mnenjih ni podatkov, ki bi

sodiščem, tožilstvu in odvetnikom omogočali kritično presojo verodostojnosti izvedenskih mnenj. Poleg tega se uporabljajo nestandardizirani in znanstveno sporni testi, ki pomenijo resno tveganje za sprejemanje napačnih sklepov. **Vse naštetje je tudi v nasprotju s psihološko etiko.**³² Ta zahteva, da izvedenci ne smejo zavrniti vprašanj o podrobnostih testov in testiranja, češ da je zadeva preveč kompleksna, da bi jo laiki lahko razumeli. Na vprašanja v zvezi s testi morajo podati razumljive odgovore. Problematično je tudi zavračanje informiranja sodišča o podrobnostih testov, pri čemer se navadno uporabi pavšalno sklicevanje na kodeks psihološke etike, ki določa, da so psihološki testi zaupni. Zaupnost je namreč zahtevana le za standardizirane teste in sodišča seveda imajo pravico do vpogleda vanje. Če sodišče izvedencu odredi, da omogoči vpogled v testno gradivo, mora psiholog najprej opozoriti na posledice javnega razgaljenja testa. Večina sodišč to razume in vpogled omeji na majhno skupino ljudi, pri čemer je izključena javnost. Psiholog je pri tem dolžan odgovarjati na vsa zastavljena vprašanja.³³

Sklep

Načrtovanje izdelave izvedenskega mnenja v Sloveniji ni ravno premišljeno in znanstveno utemeljeno. Pri nepremišljenem načrtovanju raziskav je analiza pridobljenih podatkov podobna Rorschachovi projekcijski tehniki, pri kateri lahko raziskovalec v interpretacijo podatkov projicira svoja pričakovanja, prepričanja, motive in stereotipe ter iz pridobljenih podatkov zaključi skoraj karkoli si zaželi.³⁴ Skrb vzbujajoča je razširjena uporaba projekcijskih tehnik, ki sodiščem onemogoča pridobivanje verodostojnih dokazov. Ugotovitve, pridobljene s projekcijskimi testi, so dokaj verjetno rezultat potrjevanja pričakovanih psihologov, njihovih ideoloških prepričanj in ugibanj. Zavite v strokovno terminologijo psihoanalitične kompleksnosti delujejo dovolj prepričljivo, da lahko sodišča zavedejo v napačne odločitve. **Uporaba projekcijskih testov vzbuja resne dvome o verodostojnosti sodnih ocen osebnosti** in sodišča se zato ne bi smela zanašati na izvedenska mnenja, ki vključujejo projekcijske tehnike. Ker ima Slovenija podoben pravni red kot Nemčija, je pomembno omeniti, da je podobno stališče zavzelo tudi Zvezno vrhovno sodišče Nemčije.³⁵ S tem je postavilo jasne standarde sprejemljivosti izvedenskih dokazov in utrdilo avtoriteto sodnikov, ki zdaj lahko presojo o kakovosti izvedenskih mnenj.³⁶ Morda bi lahko tako ravnali tudi v slovenskem pravosodju in s tem postavili jasne kriterije sprejemljivosti izvedenskih mnenj. V Sloveniji je tudi nujno izpopolniti izobraževanja izvedencev, morda ustanoviti izvedensko šolo in izvedence opozoriti, da je v forenzični psihologiji treba zadostiti višjim kriterijem kot v klinični psihologiji. Prav tako je nujno čim prej standardizirati večje število primernih forenzičnih testov, sicer bodo sodišča še naprej odločala na podlagi dvomljivih izvedenskih mnenj.

²⁴ Erickson, S. K., in drugi, nav. delo, str. 157–174.

²⁵ Lally, S. J.: What tests are acceptable for use in forensic evaluations? A survey of experts, *Professional Psychology: Research and Practice*, 34 (2003) 5, str. 491–498.

²⁶ Hart, S. D.: Preventing violence: The role of risk assessment and management, v: Baldry, A. C., in Winkel F. W. (ur.): *Intimate partner violence prevention and intervention*. Nova Science Publishers, New York 2008, str. 7–18.

²⁷ Neal, T. M. S., in Grisso, T., nav. delo, str. 1406–1421.

²⁸ Reed, A. L., in Zapf, P. A.: *Criminal forensic assessment*, v: Roesch, R., in Cook, A. N. (ur.): *Handbook of forensic mental health services*. Taylor & Francis/Routledge, New York 2017, str. 79–103.

²⁹ Paulson, K. L., Straus, E., Bull, D. M., MacArthur, S. K., DeLorme, J., in Dalenberg, C. J.: Knowledge and views of psychological tests among psychiatrists and psychologists, *Journal of Forensic Psychology: Research and Practice*, 19 (2019) 2, str. 112–127.

³⁰ LaDuke, C.: Forensic assessment I: Structuring the evaluation, v: Pirelli, G., Beatty, R. A., in Zapf, P. A. (ur.): *The Ethical Practice of Forensic Psychology: A Casebook*. Oxford University Press, New York 2017, str. 159–188.

³¹ Dunning, D., Johnson, K., Ehrlinger, J., in Kruger, J.: Why people fail to recognize their own incompetence, *Current Directions in Psychological Science*, 12 (2003) 3, str. 83–87.

³² Allan, A., in Grisso, T.: Ethical principles and the communication of forensic mental health assessments, *Ethics and Behavior*, 24 (2014) 6, str. 467–477.

³³ The British Psychological Society: Statement on the conduct of psychologists providing expert psychometric evidence to courts and lawyers, 2016.

³⁴ Barber, T. X.: *Pitfalls in human research: Ten pivotal points*. Pergamon Press Inc., New York 1976.

³⁵ BGH 1 StR 618/98 z dne 30. julija 1999.

³⁶ Knörnschild, C., in Koppen, P. J.: Psychological expert witnesses in Germany and the Netherlands, v: van Koppen, P. J., in Penrod, S. D. (ur.): *Perspectives in Law & Psychology*. Springer, Boston 2003, str. 255–282.